

ORJUSEST VABAKS

Kui Deng Xiaoping kuulutas, et „las saavad mõned kõigepealt rikkaks“, ei maininud ta, *kes* need just olema peaks. Sellest pidid inimesed ise aru saama.

Varem oli partei põhiliseks sihtmärgiks olnud klassitürannia. Mao hävitas neli miljonit eraäri, riigistas varad ja võrdsustas ühiskonna nii totaalselt, et sissetulekute ebavõrdsus Hiinas muutus madalaimaks kogu sotsialistlikus maailmas. Tudengitele õpetati, et väikekodanlased ja muud „klassivaenlased“ on „vereimejad“ ja „kahjurid“. Too hullus saavutas suurima ulatuse kultuurirevolutsiooni ajal, kui sõjaväes kaotati isegi auastmed, kuni see tõi kaasa kaose lahinguväljal ja sõdurid pidid üksteist identifitseerima välivormi taskute arvu järgi. (Ohvitseridel oli neid kahe võrra rohkem kui tavalistel kutsealustel.) Oma elusaatuse parandamine polnud vaid mõttetu, vaid lausa ohtlik. Partei keelustas võistlusspordi ning minevikus medaleid võitnud sportlasi hakati tagantjärele süüdistama „trofeemaanias“ – võidu ihaldamises rahva üldise tervise asemel. Inimeste seas levis ütlus, et „rakette ehitades teenid vähem kui mune müües“.

Kuid nüüd oli kohalikes ajalehtedes üheks peateemaks unistus jõuda „paljaste kätega rikkuseni“ – *baishou qijia*. Lõunat süües sai mul harjumuseks asetada lehed köögilauale ning lugeda sealt tänavatoidu müüjatest, kellest said kiirtoiduparunid, ning teistest esimese põlvkonna magnaatidest. Neis „vaesusest rikkuseni“ lugudes polnud midagi erimaselt hiinalikku, kuid Hiina enesepildis omandasid need keskse tähtsuse. Hiinlased rääkisid neist nüüd viisidel, nagu ameeriklased mütologiseerisid Silicon Valley garaažidest alustanud idufirmasid. Esimesed, kes Dengi kuulutust tõeks teha suutsid, said tuntuks kui *xianfu qunti* – „esmarikkad“. Kuigi tühjadest pihkudest rikkuseni jõudjaid austati, oli Hiina veetnud liiga palju kümnendeid suurmaaomanikke ja „kapitalist-

likul teel kõndijaid“ söimates, mistõttu esmarikkad eelistasid tagaplaanile hoida. „Mees, kes saab kuulsaks, on nagu siga, keda nuumatakse“ meeldis neile öelda ning kui Forbes avaldas 2002. aastal Hiina rikkaimate inimeste pingerea, illustreerisid nende salalikkust fotod meestest ja naistest, kelle näod olid paberikottide taha peidetud. Lotovõitjad olid avalikkuse tähelepanust nõnda häiritud, et Hiina ajalehed avaldasid fotosid suuri tšekke vastuvõtivatest võitjatest, kes kandsid üle pea kapuutse ning näo ees päikeseprille.

Kommunistlikule parteile kujutas klassierinevuste taasteke uut võimalust: jõuti järeldusele, et varakatega koostöö tegemine kaitseb neid demokraatia eest. Nagu kuulutas muistne tark Meng Zi: „Neil, kel on kindel elatusvahend, on kindel süda, aga kui pole kindlat elatusvahendit, pole ka kindlat südant.“ Kuid see strateegia tõi kaasa probleemi, millest sai Hiina kompartei suur paradoks: kuidas saaks Marxi ja Lenini pärijad, Rahvavabariigi valitsejad, kes tõusid võimule tänu väikekodanlike väärtuste ja ebavõrdsuse mahategemisele, nüüd ülistada uusrikkaste klassi? Kuidas säilitada ideoloogilist põhjendust oma valitsemisele?

Kuid see oli loovusest kantud ajastu, seda ka parteile. Too ülesanne langes partei presidendile ja peasekretärile Jiang Zeminile. Partei kongressil 2002. aastal suutis ta ellu viia retoorika musternäidise: kuigi ta ei tahtnud kasutada fraasi „keskklass“, kuulutas ta, et partei pühendab end „uue keskmiselt varaka kihi“ edu kindlustamisele. Uus keskmiselt varakas kiht oli nüüd kõikjal, sellest rääkisid aparatšikud ja seda ülistasid uued reklaamlaused. Hiina politseiakadeemia kirjutistes peeti uut keskmiselt varakat kihti „moraalseks jõuks tsiviliseeritud kommete taga. See on jõud, mida vajame privileegide kaotamiseks ja vaesuse piiramiseks. Selles peitub kõik.“

Partei tegi samal kongressil ka olulise muudatuse oma põhikirjas: enam ei nimetatud end „revolutsiooniliseks parteiks“, vaid hakati end kutsuma „võimulolevaks parteiks“. Hiina valitsejad muutsid oma olemispõhjust: võimulolevaks parteiks saades hakkasid kunagised mässaajad, kes söimasisid eelnevail kümnendeil vaenlasi „kontrrevolutsionäärideks“, hoopis *status quo* nõnda pühendunud kaitsjateks, et isegi sõna „revolutsioon“ omandas problemaatilise varjundi. Revolutsiooni ajaloo muuseum, mis asus Tiananmeni väljaku kõrval, muutis nime Hiina rahvusmuuseumiks. Peaminister Wen Jiabao sõnas 2004. aastal: „Ühtsus ja stabiilsus on tegelikult kõigest muust tähtsam.“

Isegi kui too muudatus näis tavaliste hiinlaste meelest silmakirjalik, polnud neil muud valikut kui seda aktsepteerida. Lisaks olid inimesed

nõnda kaua kõigest vajalikust ilma jäetud, et nad ei tundnud erilist armastust vanade doktriinide vastu. Partei ja rahvas vaatas nüüd erinevatesse suundadesse: Hiina ühiskond muutus üha mitmekesisemaks, lärmakamaks ja vabameelsemaks, samas kui partei muutus ühtsemaks, formaalsemaks ja konservatiivsemaks.

Pressisin end 2007. aasta oktoobris Suurde Rahvapaleesse, et jälgida kommunistliku partei 17. rahvakongressi avamist – too oli kõige olulisem sündmus kogu poliitilises kalendris, nädala jagu kõnesid ja tseremooniaid, mida peeti kord iga viie aasta tagant. Ametlikult määrati kongressil ametisse ka Rahvavabariigi juhid. (Kuigi tegelikult oli see juba tagatubades ära otsustatud.) Poodiumile astus partei president ja peasekretär Hu Jintao. Samamoodi nagu mitmed teised kõrged parteikolleegid oli temagi hariduselt insener, tehnikraat, kes oli omaks võtnud vaate, mille järgi oli „areng ainus karm tõde“. Too 65-aastane mees jättis endast küll nõnda väheütleva ja tundetu mulje, et kodanikud andsid talle hüüdnimeks „puust nägu“. Mis oli vaid osaliselt tema süü: peale kultuurirevolutsiooni õudusi oli partei võtnud eesmärgiks vältida uute juhtide isikukultuse tekitamist. See õnnestus. Kui Hu oli noorem, mainiti tema ametlikus elulookirjelduses, et talle meeldis peotantsuga tegelda; kuid partei tippu välja jõudes eemaldati sealt ka see ainus detail, mis andis märku tema isiklikest eelistustest.

Hu vaatas enda all laiuvat kahest tuhandest ustavast delegaadist koosnevat inimpeade merd. Toda ühetaolist jõuku ümbritsesid kommunismi värvid: seinast seina laiuv punane vaip, punased kardinaadid ning hiiglaslik punane täht laes säramas. Tema taga istusid hierarhilises järjestuses eriti tähtsad ametiisikud, paljudel neist ees punane lips nagu tal endalgi. Koreograafia oli veatu: iga mõne minuti järel käisid eriti tähtsate isikute ridade vahelt läbi noored naised, kes kandsid termoseid kuuma teega, mida valati välja sünkroonujate täpsusega. Hu kõneles kaks ja pool tundi, kasutades keelt, mida tavainimeste suust vaevalt kuulis. Ta rääkis „sotsialistlikust harmoonilisest ühiskonnast“, „teaduslikust vaatest arengule“ ning nagu alati ka „marksismist-leninismist“. Ta lubas, et poliitiliste muutuste tempo saab olema aeglane. Partei, ütles ta, peab jääma „tuumaks“, mis „koordineerib pingutusi kõigis valdkondades“.

Suurest Rahvapaleest väljaspool leppis Hiina meelsasti klasside taastekkega. Üks kohalik kirjastaja tõlkis 1998. aastal Paul Fusselli 1982. aastast pärit kultuurilise satiiri „Class: A Guide Through the American

Status System“¹, kus muuhulgas märgiti, et „mida vägivaldsemaid kehakontakte sisaldab teie eelistatud spordiala, seda madalamast klassist see märku annab“. Hiinas jäi satiiriline alatoon märkamata ning seda peeti tõsiseks teejuhiks uude maailma. „See, et teil on raha, ei tähenda veel, et kõik teist lugu peavad, teid austavad ja hindavad,“ kirjutas tõlkija sissejuhatuses. „Märksa tähtsam on see, mida paljastavad teie tarbimisvalikud.“

David Brooksi raamat „Bobos in Paradise: The New Upper Class and How They Got There“² tõlgiti hiina keelde 2002. aastal ja sellest sai minuteos. Seal kirjeldati kauget maailma – Ameerika väikekodanlastest boheemlasi, kes segasid kuuekümnendate kontrakultuuri ja Reagani ajastu majandusedu –, kuid Hiinas väljendas see edasipürgijate enesepilti ning „bobo“³ ehk „*bubozu*“ sai üheks tolle aasta popimaks otsing sõnaks Hiina internetiportaalis. Peagi tekkisid *bubozu* baarid ja *bubozu* raamatuklubid ning sülearvutite reklaamid lubasid *bubozu* „džässilikku romantikatunnet“. Hiina press väsis sellest sõnast peagi ning uueks moeröögatuseks sai *Ding Ke* (ingl D.I.N.K. – *Double Income, No Kids* – „topeltsissetulek, lapsi pole“), millele järgnes veel terve hulk uusi silte ja identiteete: internetikodanikud, kinnisvarakuningad, hüpoteegiorjad. Üks Hiinas populaarseks saanud anonüümse autori essee kirjeldas uue valgekraede klassi arhetüüpi, neid mehi ja naisi, kes:

rüüpavad *cappucino*'t, tutvuvad internetis, loovad D.I.N.K. perekonna, liiguvad metroo ja taksoga, lendavad turistiklassis, peatuvad kenades hotellides, käivad pubides, räägivad tundide kaupa telefoniga, kuulavad bluusi, teevad ületunde, käivad öösiti väljas, peavad jõule, hindavad üheöösusteid ... nende öökapi on „Suur Gatsby“ ja „Uhkus ja eelarvamus“. Nad elavad armastuse, hobide, kultuuri, kunsti ja kogemuse nimel.

Ambitsioonide ajastu elutempo muutus üha kiiremaks. Sotsialismiajal oli kiirustamiseks vähe põhjust. Kui Mao edasihüppefantaasiad välja arvata, töötasid inimesed tempos, mida kirjutasid neile ette bürokraatia ja aastaajad. Kiirustamine, efektiivsus ja riskeerimine ei toonud lõunalaualale toitu juurde. Nii nagu trummitorni aegadel keiserlik õukond olid

¹ Klass: teejuht Ameerika staatussüsteemi. Siin ja edaspidi tõlkija allmärksused.

² Bobod paradiisis: uus ülemklass ja selle esiletõus.

³ *Bourgeois bohemian* ehk lühendatult „bobo“.

need nüüd sotsialistlikud keskpioneerijad, kes otsustasid, millal kesk-
küte sügisel sisse ja kevadel välja lülitada. Kuid äkitselt haaras Hiinat
tunne, et riik on kuhugi hiljaks jäämas. Hiina sotsioloog He Zaofa aval-
das manifesti kiiruse ülistuseks, andes teada, et Jaapanis kõnnib kesk-
mine jalakäija 1,6 meetrit sekundis. Hiinlasi oli tal põhjust kritiseerida.
„Isegi kõrgetel kontsadel ameeriklannad kõnnivad kiiremini kui Hiina
noormehed.“ Ta kutsus kaasmaalasi hindama iga sekundit. „Riik, mis
raiskab aega, jääb ajast maha,“ kirjutas ta.

Mõned edasipürgijad kogusid uskumatuid varandusi juba enne, kui
teadsid, mida sellega peale hakata. Hiinat haaras 2010. aastal „välismais-
tele aktsiaturgudele minemise palavik“ ning järgmise aasta mais pani
kohtamismagnaat Gong Haiyan oma ettevõtte aktsiad Nasdaq börsil
avalikku müüki. Sama päeva lõpuks olid tema isiklikud aktsiad väärt
üle 77 miljoni dollari. Tema abikaasa loobus äädikakärbeste uurimisest.

Gong kutsus mind õhtust sööma. Nad olid ostnud kodu ühes Põhja-
Pekingi eeslinnas. Päike oli loojumas, kui kiirteelt kõrvale pöörasime.
Möödusime lemmikloomadele mõeldud spaast ja Chateau de la Vie ni-
melisest elamukompleksist ning sisenesime lopsakasse eraldatud naab-
ruskonda, mis meenutas pigem New Jerseyt kui Hunani. Maja oli beeži
kipskrohviga kaetud ja Toscana stiilis. Kaheaastane pidžaamas tütar
jooksis välisuksest välja ning kallistas ema jalgu. Gongi abikaasa juha-
tas meid söögituppa, kus istusid juba Gongi vanemad ja ta vanaema, kes
samuti nende juures elasid.

Nelja erineva põlvkonna naiste elamine ühe katuse all tundus mul-
le ebatavaline. Gongi 94-aastast vanaema kiusati kultuurirevolutsiooni
ajal taga, kuna teda peeti jõuka talupojaklassi liikmeks. Ta oli sündinud
just siis, kui Hiinas hakati loobuma jalgade sidumise kombest, ning kui
õhtust sõime, üritasin ette kujutada kogu seda draamat, mida ta pidi
Hiinas 20. sajandi vältel üle elama, enne kui jõudis välja oma lapselapse
eeslinnahäärberisse. „Naistel oli kombeks öelda: „Kui tahad, et riided
oleks seljas ja toit laual, siis abiellu,““ ütles Gong pulkadega riisikausis
sorides. „Tollal oli nii, et kui mees vähegi sobis, siis abielluti. Aga enam
mitte. Nüüd on mul hea elu, sõltumatu elu. Võin olla valiv. Kui on mida-
gi, mis mulle sinu puhul ei meeldi, siis pole sul lootustki.“

Perekond oli aastaid kolinud ühest üürikorterist teise, kuus inimest
kahes magamistoas. Nüüd olid nende naabriteks eurooplastest diplo-
maadid ja araablastest ärimehed. Üheksa kuud peale sissekolimist olid
villa seinad endiselt tühjad ja valged. Nad polnud veel ostnud kunsti
ega muid seinakaunistusi, kuid see oli vaid aja küsimus. Esikus seisis

mopeed, nagu külas kombeks, et vargad jaole ei saaks, kuigi siinsetest naabritest ei tasanud seda vist karta. Kuid tundus, nagu oleks see pere Hunani talumajas kodinad kokku pakkinud ning laadinud need maha siin Pekingi tegevdirektorile sobiva villa ees.

Ambitsioonide ajastu nõudis uusi oskusi ja teadmisi. Et aidata uutel ettevõtjatel toime tulla ohtra toostivõtmisega, mis Hiinas ärisuhete sõlmimise juurde kuulub, pakkus üks Harbini linna õhtukool nimega Weilingi suhtlemisoskuse instituut „joomisstrateegia“ kursust. (Üks nipp: peale toosti sülitada alkohol märkamatu teetassi.) Seda, mida õppida ei saanud, sai osta: koduelektronikamagnaat Zhang Dazhong palkas kolmeliikmelise „lugemispersonali“, et need esitaksid talle kokkuvõtte raamatutest, mille lugemiseks tal endal aega ei leidunud.

Juba ammu enne seda, kui läänlased oma lapsi tagant sundivate „tiigriemade“ kommetest kuulsid, oli Hiina populaarseim kasvatuskäsiraamat „Harvard Girl“ („Harvardi tüdruk“), kus üks ema nimega Zhang Xinwu andis ülevaate sellest, kuidas tema tütar tollesse hinnatud ülikooli välja jõudis. Režiim algas juba enne tütre sündi, kui Zhang sundis end toitainerikkale dieedile, kuigi see ajas tal südame pahaks. Kui tütar oli kaheksateistkuune, aitas Zhang teda juba Tangi dünastia ajastu luuletuste päheõppimisel. Algkooli ajal sundis Zhang teda õppima mürrarikkas keskkonnas, et arendada keskendumisvõimet, ning tütar pidi järgima täpset graafikut: kaksikümmend minutit õppimist, viis minutit treppidel jooksmist. Meelekindluse kasvatamiseks lasi Zhang oma tütre hoida veerand tundi järjest jääkuubikuid kokkupigistatud rusikas. Seda kõike oleks lihtne absurdseks pidada, kuid elanikkonnas, mis pingutas kogu hingest vaesusest väljamurdmise nimel, peeti iga ohvriandi mõistlikuks.

Just esmarikkad olid need, kes hindasid eliithariduses väljenduvat kultuurilist kapitali kõigist kõrgeimalt. Paljudel neist oli väga tagasihoidlik päritolu ning nad teadsid, et linnaintellektuaalid peavad neid matsideks. Hiina tohtu rahvaarvu tõttu oli ülikoolide sisseastumiskatsetel erakordselt tihe konkurents, nii et rahva seas võrreldi kandidaate „kümne tuhande hobusega, kes trügivad jõe ületamiseks üheainsale palgile“. Võimaluste suurendamiseks kahekordistas valitsus vaid kümne aastaga kõrgemate õppeasutuste arvu 2409-ni. Ent sellest hoolimata sai ihaldatud õppekoha vaid iga neljas kandidaat.

Ameerikas õppimine oli eriti prestiižne ning esmarikkad vanemad olid oma võsukeste pärast väga ärevil. Lõunatasin 2008. aasta sügisel

naisega, kelle nimi oli Cheung Yan – rahva seas oli ta paremini tuntud vanapaberikuninganna nime all. Shanghai ajakiri The Hurun Report avaldas igal aastal Hiina rikkaimate pingerea. Cheungist sai 2006. aastal esimene naine, kes esikohale jõudis. Ta oli Hiina suurima paberitootja Nine Dragons Paper omanik, kes teenis oma hüüdnime siis, kui vallutas seni tähelepanuta jäetud niši, mis kasutas vägagi tulemuslikult ära globaalkaubanduses peituvaid võimalusi: ta ostis mägede kaupa Ameerika paberijäätmeid, vedas need odava hinna eest Hiinasse, töötles ümber pappkastideks, kuhu pakiti mitmesugust „Made in China“ sildiga kaupa, ning müüs need kaubad edasi Ameerikasse. Pingereas oli tema varanduse suuruseks hinnatud 3,4 miljardit dollarit. Järgmisel aastal kasvatas Cheungi varandus veelgi, ületades kümne miljardi dollari piiri, ning ajakirja hinnangul oli ta Oprah Winfrey ja J. K. Rowlingu ees jõukaim omal jõul rikastunud naine maailmas.

Kohtusin Cheungi ja tema abikaasa Liu Ming Chungiga – endine hambaarst, kes töötas nüüd tegevdirektorina – juhtivtöötajate kohvikus Lõuna-Hiinas Dongguani linnas asuvas maailma suurimas paberivabrikus, mis oli vaid üks paljudest talle kuuluvatest vabrikutest. Cheung oli 52-aastasena üsna ebatavaline vabrikuomanik. Ta ei rääkinud inglise keelt ning tema hiina keeles võis märgata tugevat mandžuuria aktsenti. Ta oli vaevalt pooleteise meetri pikkune, kuid vesteldes nii joviaalne ja kannatamatu, justkui üritaks ainuisikuliselt kehastada kogu Hiina tööstuse identiteeti. „Turg ei oota kellegi järele,“ ütles ta. „Kui ma täna ei arenda, kui ootan arenguga veel aastakese või kaks-kolm aastat, siis pole mul turule midagi pakkuda ning võimalus läheb kaotsi. Ning meist saab vaid üks tavaline vabrik teiste seas!“

Süües ei tahtnud ta ärist rääkida; nad tahtsid hoopis kõnelda oma kahest pojast. Vanem elas New Yorgis ja omandas Columbia ülikoolis inseneriteaduse magistrikraadi, noorem õppis Californias ettevalmistavas keskkoolis. Keset meie lõunat ulatas assistent Cheungile koopia kolledžisoovitustest, mille õpetaja oli ta pojale koostanud. Cheung uuris seda ja ulatas tagasi.

„Ta keskmine hinne kõigub 4.0 ja 4.3 vahel,“ teatas ta mulle. Siis lisas ta iseõppija uhkusega: „Ta peaaegu on Ameerika haridust täis. Kuid ta peab veidi ka Hiina oma tundma õppima. Muidu pole temas tasakaalu.“

Kui ma 2005. aastal Hiinasse saabusin, õppis USA immigratsiooniameti andmetel Ameerika erakeskkoolides vaid 65 Hiinast pärit õppurit. Viis aastat hiljem oli neid ligi seitse tuhat. Mind ei üllatanud enam, kui kompartei suured ninad teatasid, et nende järeltulijad õpivad Taftis või

Andoveris. (Viimaks loobusid mõned Hiina eliitvanemad kogu sellest reisimisest ning saatsid oma lapsed uude uhkesse ettevalmistuskooli Pekingis. Seda palgati juhtima endised Choate'i ja Hotchkissi erainternaatkoolide direktorid.)

Kõigi enesearendusviiside hulgast osutus populaarseimaks inglise keele õppimine. „Inglise keele palavik“ haaras nii ettekandjaid, tegevdirektoreid kui ka professoreid ning just toda keelt hakati pidama elus edasijõudmise tähtsaimaks eelduseks – keeleoskusel oli piisavalt jõudu, et aidata su resümeel silma torgata, abikaasat leida või külast lahkuda. Gongi kohtamisportaali mehed ja naised lisasid hea inglise keele oskuse tihti oma enesekirjeldusse, kohe autode ja majade kõrvale. Iga ülikooli esmakursuslane, keda kohtasin, mõistis vähemalt mingil tasandil inglise keelt ning see oli ka ainus võõrkeel, mille teadmisi katsed sisaldasid. Romaanis „English“ („Inglise keel“) ütleb selle autor, maakooli õpetaja Wang Gang: „Kui [inglise keele] sõnastikus sõnad ümber paigutaksin, avaneks minu ees kogu maailm.“

Minevikuga võrreldes oli siin palju muutunud. Inglise keelde suhtuti veel 19. sajandi Hiinas pigem põlglikult, kuna seda peeti välismaiste kaupmeestega suhtlevate vahendajate keeleks. „Need mehed on üldjuhul linnades elavad kerglased kelmid ja muidusööjad, keda nende küla- des ja kogukondades põlatakse,“ kirjutas reformimeelne õpetlane Feng Guai-fen 1861. aastal. Kuid Feng teadis, et Hiina vajab inglise keele oskajaid diplomaatilistel põhjustel ning kutsus seega üles rajama keeltekoole. „Hiinas on palju hiilgava peaga inimesi, seega peab leiduma neidki, kes barbaritelt midagi õppida suudavad, et neist ette jõuaksime,“ kirjutas ta. Mao soodustas oma maal pigem vene keele õppimist ning tema käsul vallandati koolidest nõnda palju inglise keele õpetajaid, et kuuekümnendatel leidis neid kogu Hiina keskkoolides kokku alla tuhande. Kui Deng Hiina ukсед taas maailmale avas, puhkes aga inglise keele palavik. Ühe 2008. aasta küsitluse puhul arvas 82% vastanutest, et inglise keele õppimine on ülitähtis. (Ameerikas uskus 11% vastanutest, et tähtis oleks hiina keelt õppida.) Hiinas õppis 2008. aastal inglise keelt kakssada kuni kakssada viiskümmend miljonit inimest. Hiina suurim inglise keelt õpetav koolivõrgustik New Oriental jõudis välja New Yorgi börsile.

Tahtsin kohtuda Li Yangiga, Hiina populaarseima inglise keele õpetajaga ning vahest ainsa keeleinstruktoriga kogu ilmas, kes suutis oma kuulajaid pisarateni liigutada. Li oli omaenda firmas Li Yang Crazy

English peaõpetaja ja õppematerjali peatoimetaja. Tema õpilased suutsid Li elulugu peast ette kanda: ta kasvas üles parteipropagandistide peres, kus karm kasvatusdistsipliin muutis ta nõnda häbelikuks, et ta ei julgenud isegi telefonile vastata; ta oleks peaaegu ülikoolist välja kukkunud, kuid avastas siis, et inglise keele eksamikis valmistudes oli kasu sellest, kui ta valjusti ette luges; mida valjemini ta luges, seda julgemaks ta muutus; ta sai oma ülikoolilinnakus kuulsaks ning arendas sellest keeleõppeimpeeriumi. Ta alustas õpetamist paarkümmend aastat tagasi ning selle aja jooksul oli ta isiklikult esinenud miljonite Hiina täiskasvanute ja laste ees.

Küllastasin teda 2008. aasta kevadel, kui ta juhatas ühepäevast intensiivseminari ühes tillukeses ülikoolis Pekingi äärelinnas. Ta saabus sinna koos isikliku fotograafi ja assistendiga. Klassi astudes hüüdis ta: „*Hello, everyone!*“ Õpilased plaksutasid. Li kandis helehalli kõrge kaelusega kampsunit ja süsimusta pintsakut. Ta oli 38-aastane ning tema matades juustes võis juba märgata hõbedasi karvu.

Li vahtis õpilastele otsa ja käskis neil püsti tõusta. Õpilasteks olid keskealised arstid, kelle Pekingi haiglad olid välja valinud, et nad töotaksid tol suvel toimuvatel olümpiamängudel. Ent nii nagu miljonid inglise keele õppijad kogu Hiinas ei tundnud ka arstid end kuigi enesekindlatena, kui pidid rääkima toda keelt, mida nad olid aastaid õpikutest tudeerinud. Li sai tuntuks E.S.L tehnika leiutamisega, mida üks Hongkongi ajaleht nimetas *English as a Shouted Language*⁴. Li arvates oli karjumine saladuseks, kuidas lõdvestada „rahvusvahelisi lihaseid“, nagu ta neid nimetas. Li seisis õpilaste ees, parem käsi tõstetud nagu mõnel usukuulutajal, ning lasi neil jõust inglise keeles karjuda. „I!“ kõmistas ta. „I!“ kõmistasid nad vastu.

„Would!“

„Would!“

„Like!“

„Like!“

„To!“

„To!“

„Take!“

„Take!“

„Your!“

„Your!“

„Tem! Per! Ture!“

„Tem! Per! Ture!“

⁴ Inglise keel karjumiskeelena.

Arstid proovisid ükshaaval järele. Üks stiilseid mustade raamidega prille kandev naine ütles: „*I would like to take your temperature.*“ („Tahaksin teil temperatuuri mõõta.“) Li raputas teatraalselt pead ja käskis tal uuesti proovida. Naine punastas ning karjatas äkitselt kogu südamest: „*I would like to take your temperature!*“ Järgmisena oli kord sõjaväevormi kandva koguka mehe käes, kes ei vajanud tagant utsitamist – „*I would like to take your temperature!*“ –, ning talle järgnes teine tilluke naine, kelle hele karje võinuks seintelt värvi maha koorida. Nii käis see üle kogu saali ning inimeste hääled muutusid ajapikku üha enesekindlamaks. Mõtlesin endamisi, kuidas küll patsiendid sellele reageeriksid, kuid ei jõudnudki järele küsida, sest Li kihutas juba uksest välja kõrvalklassi, kus teda ootas uus grupp.

Li õpetas sageli staadionitel üle kümnele tuhandele inimesele. Tema suurimad fännid ostsid „teemantkategoria“ pileti, mis võimaldas suurmehega lisakohtumisi väiksemates gruppides. Tolle ametlik hind oli kakssada viiskümmend dollarit päevas – suurem kui keskmise Hiina töölise kuupalk. Õpilased palusid talt autogramme. Mõnikord saatsid nad ka aluspesusse mässitud armastuskirju.

Paljud suhtusid Li töösse sootuks teistmoodi. „Pole sugugi kindel, kas ta ka tegelikult aitab inimestel inglise keelt õppida,“ ütles mulle Bob Adamson, inglise keele spetsialist Hongkongi haridusinstituudist. Li patenteeritud karjumine kõlas erilises hääleregistris: minu kõrvus kostis see veidi leebemalt kui kellegi hoiatamine vastutuleva veoauto eest, kuid samas kõvemini kui kellegi õhtusöögile hüüdmine. Ta eelistas uhkustavalt patriootlikke reklaamlauseid nagu „Vallutage inglise keel ja muutke Hiina tugevamaks!“. Oma koduleheküljel kuulutas ta: „Ameerika, Inglismaa, Jaapan – nad ei taha, et Hiina on suur ja võimas! Nad tahavad, et Hiina noorsugu kannaks pikki juukseid ja imelikke riideid, jooks limonaadi ja kuulaks läänemaist muusikat, et neis poleks võitlusvaimu ja nad armastaks vaid mõnu ja mugavusi! Mida enam Hiina noorsugu alla käib, seda enam on nad rahul!“ Üks Hiina mõjukamaid ilukirjanikke Wang Shuo tundis end Li natsionalistlikust retoorikast häirituna. „Olen sedasorti agiteerimist varemgi näinud,“ kirjutas ta. „See on juba vana trikk: aja kokku suur hulk inimesi ja küta nad sõnadega üles, et luua mulje jõust, mis suudab mägesid ümber lükata ja meresid kahte lehte lüüa.“ Wang jätkas: „Usun, et Li Yang armastab meie maad. Kuid kardan, et nõnda käitudes saab patriotismist pigem samasugune sitt nagu rassism.“

Kuid kui rääkisin ta õpilastega, selgus, et nad peavad teda pigem enesemuutmise võimalikkuse tõestajaks kui lihtlabaseks keeleõpetajaks. Li

õpetas Keelatud Linnas ja Suurel Hiina müüril. Tema nimi oli rohkem kui saja raamatu, video, audiokogumiku ja tarkvaraprogrammi kaanel. Enamik Li toodetest kandis tema portreed: raamideta prillid, enesekindel naeratus; Hiina 21. sajandi kodaniku arhetüüp. Li polnud enesekii-tusega kitsi, võrreldes oma kuulsust Oprah Winfrey omaga ning väites, et on müünud „miljardeid“ raamatuid. (Kuigi tõe ilustamiseks polnud erilist vajadust: üks tema kirjastajatest pakkus, et Li on müünud miljo-neid raamatuid.) Riigi omanduses olev ajaleht China Daily⁵ kuulutas Li „demagoogiks“. South China Morning Post küsis, kas Crazy Englishist on saamas „üks neid kultusi, mille juhid nõuavad, et neid koheldaks ju-malustena.“ („Kultus“ oli Hiinas ohtlik sõna, sest sellega sildistati 1999. aastal Falun Gongi spirituaalne liikumine ning valitsus on tolle järgijaid sellest ajast peale taga kiusanud.)

Kui Li käest selle kohta küsisin, ütles ta: „See ajas mu vihale.“ Ta ei soovinud, et teda jumaldataks. Teda huvitas vaid raha teenimine. „Edu saladus on neid pidevalt maksmas hoida. Selline on järeldus, milleni jõudsin.“ Mis puudutas õpilaste pühendumust, siis oli tema eesmärk lihtne: „Kuidas saaksime teha nii, et nad üha maksaksid ja maksaksid ja maksaksid?“

Li kosmoloogia ühendas inglise keele oskuse isiksuse jõuga ning isiksuse jõu rahvusliku jõuga. Selline kombinatsioon tõi endaga kaasa jõulist, mõnikord meeleheitlikku imetlust. Õpilane nimega Feng Tao rääkis mulle, kuidas ta kord leidis, et tal on piisavalt raha Li loengu külastamiseks, kuid rongiga sinnasõitmiseks enam ei jätku. „Läksin ja müüsin verd,“ ütles ta. Kui piisavalt selliseid fänne kokku satub, tekib hullumeelne atmosfäär. Li naine, ameeriklanna nimega Kim Lee, rääkis mulle: „Mõnikord olen pidanud vahele astuma või paluma mõnd tuge-vamat meest, et ta toimetaks mu tütre minema, kui rahvas nii tugevalt peale pressib, et ma hakkam kartma.“ Ta ütles: „Need pole mingid „Vau, ta on kuulus“ hetked. Vaid pigem „Oh jumal küll, see kuulsus väljub juba kontrolli alt“ hetked.“

Paaril oli kaks last. Kim Lee oli Crazy Englishi maailmas nagu nor-maalsuse oas. „Olen tavaline ema, kes sattus juhuslikult kummalise elu keskele,“ sõnas ta naerdes. Ta oli Floridast pärit õpetaja, kes kohtas Li Yangi 1999. aastal, kui reisis Miami õpetajate ametiühinguga Hiinasse. Nad abiellusid neli aastat hiljem ning ta hakkas laval koos Liga õpetama.

⁵ Hiina suuremate ajalehtede nimed on siinses raamatus jäetud tõlkimata juhul, kui need rah-vusvaheliselt tuntud just ingliskeelsete pealkirjade all. Mõned neist, nagu China Daily, ongi ingliskeelsed. Mitmetel teistelgi, nagu näiteks kompartei kontrolli all olev Rahva Päevaleht (Rénmín Ribào ehk People's Daily), on lisaks hiinakeelsetele ka võõrkeelsed versioonid.

Tema kuiv huumorimeel ja ameerikalik välimus sobis abikaasa stiiliga hästi kokku: ameerika Alice Kramden oma hiina Ralphi kõrval Esialgu hämmastasid teda Li trikid ja tulihingeline natsionalism, aga kui ta nägi, kuidas noored sellele reageerisid, hakkas ta imetlema mehe võimet õpilastega ühele lainele jõuda. Ta ütles: „See mees suhtub oma töösse kirega ja iga õpetaja peab seda imetlema.“

Mõni nädal pärast Pekingi kursust osalesin Li aasta oodatuimal üritusel – „Crazy Englishi talvine intensiivtreeninglaager“. Tol nädalavahetusel tabas Hiinat viimase poole sajandi jubedaim talveilm. Tuisutormid langesid ühtlasi kokku kuukalendri uusaastaga, mis on tähtsaim perepüha Hiinas. Tekkis kaos, mille sarnast ei mäleta keegi; Guangzhous jäid sajad tuhanded reisijad raudteejaama ümbruses tänavatele lõksu. Kuid mingit moodi suutis seitsesada täiskasvanut ja last siiski Lõuna-Hiinas asuvasse Conghua ülikoolilinnakusse välja jõuda. Üks kümneaastane poiss rääkis mulle, et rändas neli päeva autos, mille rooli taga oli ta vanem vend.

Inglise keele laagris kandsid ülevaatajad sõjaväe maskeerimisvorme ning olid varustatud megafonidega; õpilasi veeti karjakaupa mööda ülikoolilinnakut ringi. Tohututel plakatitel võis kõikjal näha Li nägu ja ingliskeelseid fraase. Söökla trepi kohal: HAVE YOU THOUGHT ABOUT WHETHER YOU DESERVE THE MEAL? Väljakul, kus nad enne loengute algust kogunesid: NEVER LET YOUR COUNTRY DOWN! Suurde saali viiva ukseava kohal: AT LEAST ONCE IN YOUR LIFE, YOU SHOULD EXPERIENCE TOTAL CRAZINESS.⁶

Avapäeval veidi enne kella üheksat hakkasid tudengid suurde saali kogunema. Samamoodi nagu nende ühikad oli seegi kütmata ja jahe. (Eelmisel ööl magasin täisriietes, müts peas.) Li seostas inglise keele oskust kehalise vastupidavusega, nagu nägi ette tema põhiprintsiip: lõhe inglise keelt oskava ja seda mitteoskava maailma vahel on nõnda suur, et ükskõik kui karm töö või alandus on selle ületamist väärt. Ta käskis oma õpilastel „avalikku häbi nautida“. Põhi- ja keskkooliõpilastele mõeldud videos ütles ta: „Teete palju vigu. Paljud inimesed naeravad teie üle. Kuid see pole oluline, kuna teie tulevik kujuneb teiste inimeste omast täiesti erinevaks.“

Rahvasumma poolitas pikk punase vaibaga kaetud kõrgendatud poodium. Kõlas saluut ning Li jalutas rahva ette. Ta kandis käes juhtme-

⁶ Kas oled mõelnud, kas üldse väärid toitu?; Ära vea iial oma riiki alt!; Vähemalt kord elu jooksul peaksid kogema tõelist hullust.